

Louis Althusser

Om det teoretiska arbetet — svårigheter och resurser

Ur *Häftet för kritiska studier 4-1968*

I all korthet skulle jag vilja framställa några av de svårigheter som möter varje arbete som söker att teoretiskt framställa de marxistiska principerna, innan jag går in på att granska de resurser, somliga välkända, andra ibland förbisedda, som står till vårt förfogande.

I. Svårigheter

Hur enkelt språket och hur klar framställningen än är så erbjuder varje marxistiskt teoretiskt arbete oundvikliga specifika svårigheter: de är oundvikliga därför att de hör ihop med teorins säregna karaktär, eller mer precist med den teoretiska framställningens säregna karaktär.

A. Terminologiska svårigheter i den teoretiska framställningen

Marxismen är på en gång en vetenskap (den historiska materialismen) och en filosofi (den dialektiska materialismen). Den vetenskapliga och den filosofiska framställningen har båda speciella betingelser: de använder sig av vardagsspråkets ord, eller uttryck som är sammansatta, konstruerade av ord i vardagsspråket, men som alltid fungerar *annorlunda* än i vardagsspråket. I det teoretiska språket fungerar orden och uttrycken som *teoretiska begrepp*. Detta innebär att ordens betydelse där inte bestäms av deras vardagsbruk utan av förbindelserna mellan de teoretiska begreppen inom deras system.

Det är dessa förbindelser som ger orden, som betecknar begrepp, deras *teoretiska* mening. Den svårighet som är säregen för den teoretiska terminologin sammanhänger således med att man alltså bakom ordets vardagsmening måste urskilja dess *begreppsmässiga* mening, som alltid är skild från dess vardagsmening. Men denna svårighet är dold för den oförberedde läsaren eftersom den teoretiska termen helt enkelt *reproducerar* den vardagliga termen. Varenda människa, till exempel, tror sig omedelbart veta vad Marx menar när han använder ett så vanligt ord som arbete. Ändå krävs en stor ansträngning för att bakom ordets vanliga (ideologiska) självklarhet urskilja det marxistiska *begreppet* arbete, eller ännu bättre för att se att ordet arbete kan beteckna *flera* skilda *begrepp*: begreppen arbetsprocess, arbetskraft, konkret arbete, abstrakt arbete osv.... När den teoretiska terminologin är bra dvs. väldefinierad och lätt att lokalisera, fungerar den just på det sättet att den förhindrar all sammanblandning mellan ordets vanliga mening och dess teoretiska (begreppsmässiga) mening. Den spelar denna roll huvudsakligen genom att skapa *sammansatta uttryck*, som förhindrar en sådan ideologisk sammanblandning: alltså arbetsprocess, abstrakt arbete, produktionssätt, produktionsförhållanden, osv.... I vart och ett av dessa uttryck finner man bara vanliga ord, arbete, konkret, abstrakt, sätt, produktion, förhållanden, osv.... Det är deras speciella *sammanfogning* som skapar en ny bestämd innebörd som utgör det teoretiska begreppet. Det går inte att göra en teoretisk framställning om man inte producerar sina specifika uttryck som betecknar teoretiska begrepp. Det är därför som vi själva, när det varit nödvändigt, har föreslagit nya uttryck för att beteckna begrepp som är nödvändiga för att definiera vårt objekt (t.ex. kunskapseffekt, teoretiskt produktionssätt, osv ...) Vi har gjort det med största försiktighet, men vi var tvungna att göra det.

B. Den teoretiska framställningens svårigheter

Svårigheterna med terminologin är i sig blott ett tecken på en annan och djupare liggande svårighet som hänger samman med vår framställnings *teoretiska* karaktär.

Vad är en teoretisk framställning? Det är, i sin mest allmänna innebörd, en framställning som har *kunskapen* om ett objekt till effekt.

Här måste vi göra några preciseringar som föregriper vissa teoretiska utvecklingar som kommer att publiceras senare, för att det som kommer att följa skall bli mer begripligt.

Vi hävdar att i egentlig mening existerar blott enskilda konkreta och reella objekt. Samtidigt hävdar vi att varje teoretisk framställning har sitt existensberättigande i detta att den ger ”konkret” kunskap (Marx) om dessa enskilda konkreta och reella objekt. Det är därför som den abstrakta historien eller historien i allmänhet inte existerar (i egentlig mening), utan endast den reella, konkreta historien om de konkreta objekt som de enskilda, konkreta samhällsformationerna utgör, vilkas existens vi kan observera i mänsklighetens samlade erfarenhet. Det är därför som produktion i allmänhet, den abstrakta produktionen, inte existerar (Marx) utan endast en konkret-reell sammanfogning-kombination av olika produktionssätt hierarkiserade i en bestämd samhällsformation: Frankrike 1848 (Marx: *Louis Bonapartes 18:e Brumaire, Klasstriderna i Frankrike*); Ryssland 1905 och 1917 (Lenin), osv. Varje kunskap, således varje teoretisk framställning, har till yttersta mål kunskapen om dessa enskilda reella och konkreta objekt: antingen i deras individualitet (samhällsformationens struktur), eller i denna individualitets olika utformningar (de successiva händelseförlopp i vilka denna samhällsformation *existerar*).

Ändå vet vi ju — och detta är en avgörande punkt — att kunskapen om dessa enskilda, konkreta och reella objekt inte är något som är omedelbart givet, varken en enkel abstraktion eller *tillämpningen* av generella begrepp på ett speciellt givet innehåll. Detta är empirismens och idealismens positioner. Kunskapen om dessa enskilda, reella och konkreta objekt är resultatet av en hel *process* av kunskapsproduktion, vars resultat Marx kallar ”syntesen av en mångfald bestämningar”: denna syntes är då den ”konkreta kunskapen” om ett konkret objekt (*Introduktion ”Till kritiken av den politiska ekonomin”*, 1857). Vari består det som Marx där kallar för ”syntes”? Och vad är dessa ”bestämningar”?

Denna syntes består av den exakta kombinationen-sammanfogningen av två slags kunskapselement (eller bestämningar), vilka vi för tillfället och för klarheten i vår framställning kallar *teoretiska element i egentlig mening*, och *empiriska element*, eller med andra termer *teoretiska* (i egentlig mening) begrepp och *empiriska* begrepp.¹

De teoretiska begreppen (i egentlig mening) hänför sig till abstrakta-formella bestämningar eller objekt. De empiriska begreppen hänför sig till bestämningarna av de konkreta objektens enskildhet. Således säger vi att begreppet produktionssätt är ett teoretiskt begrepp och att det hänför sig till produktionssättet i allmänhet, vilket inte är ett objekt som *existerar i egentlig mening*, men är oundgängligt för kunskapen om varje samhällsformation, eftersom varje samhällsformation är strukturerad genom en kombination av flera produktionssätt. På samma sätt kan vi säga att begreppet kapitalistiskt produktionssätt är ett teoretiskt begrepp och att det hänför sig till det kapitalistiska produktionssättet i allmänhet, vilket inte är ett objekt som existerar i egentlig mening (det kapitalistiska produktionssättet existerar inte i egentlig mening,

¹ Vi använder uttrycket *empiriskt begrepp* som ett *provisorium*. Vi kommer senare att bli tvungna att ersätta det med en annan mera adekvat beteckning.

utan endast de samhällsformationer som domineras av kapitalistiskt produktionssätt), men ändå är oundgängligt för kunskapen om varje samhällsformation i vilket det nämnda kapitalistiska produktionssättet dominerar, osv. Och likadant är det med alla Marx' teoretiska begrepp: produktionssätt, produktivkrafter (eller tekniska produktionsförhållanden), sociala produktionsförhållanden, politisk nivå, ideologisk nivå, begreppet ekonomins bestämmande i sista hand, begreppet sammanfogning av nivåer, begreppet samhällsformation, begreppet ”aktuellt ögonblick”, praktikbegreppet, teoribegreppet, etc. Dessa begrepp ger oss ingen konkret kunskap om konkreta objekt, utan kunskapen om *abstrakta-formella* bestämningar eller element (som vi kommer att kalla *objekt*) som är oundgängliga för produktionen av den konkreta kunskapen om de konkreta objekten. När vi säger att dessa objekt är abstrakta-formella använder vi oss bara av den terminologi som Marx själv använder när han i *Kapitalet* rör sig i ”abstraktionen” och producerar kunskapen om ”former” och ”utvecklade former”.

De empiriska begreppen hänför sig till bestämningarna av de konkreta objektens enskildhet, dvs. till det *faktum* att den eller den samhällsformationen visar upp den eller den konfigurationen, det draget, de speciella dispositionerna, vilka kvalificerar den som *existerande*. De empiriska begreppen lägger alltså till något väsentligt till de teoretiska begreppen i egentlig mening: just de konkreta objektens existensbestämningar (existens då fattad i egentlig mening). Genom det motsatspar som vi nu har framställt skulle man kunna tycka att vi under de teoretiska begreppen har återinfört något som liknar empirism: just de *empiriska* begreppen. Denna beteckning (som kommer att ändras i kommande arbeten för att undvika alla missförstånd) bör inte förläda oss till ett misstag. De empiriska begreppen är inte rent *givna enheter*, den rena och enkla avbildningen, den rena och enkla omedelbara utläsningen av verkligheten. De är själva resultatet av en hel kunskapsprocess, som innefattar flera olika nivåer och grader av bearbetning. *Visserligen* uttrycker de det absoluta kravet att ingen konkret kunskap kan förbigå observation och erfarenhet, d.v.s. det som är *givet* för begreppen (det är denna sida som motsvaras av de gigantiska empiriska undersökningar som hänför sig till Marx', Engels och Lenins ”fakta”, och av de konkreta *undersökningar* och *utforskningar* som alla stora ledare inom arbetarrörelsen låtit varje ”konkret analys av en konkret situation” undergå), men samtidigt är de omöjliga att reducera bara till det som är ”givet” för en omedelbar empirisk iakttagelse. En undersökning eller en observation är i själva verket aldrig passiv: den är möjlig blott under ledning och kontroll av teoretiska begrepp som verkar på eller i den, antingen direkt eller indirekt, genom att ge föreskrifter för observationerna, för valet och klassificeringen och genom att styra det *tekniska* arrangemang som konstituerar observations- eller erfarenhetsfältet. En undersökning eller en observation, ja t.o.m. en erfarenhet bidrar sålunda ursprungligen endast med *material* som sedan utarbetas till *råmaterial* för ett senare omvandlingsarbete som slutligen producerar de *empiriska* begreppen. Med beteckningen *empiriska begrepp* avser vi således inte det ursprungliga *materialet* utan resultatet av de successiva bearbetningarna av det: vi avser alltså resultatet av en kunskapsprocess, som i sig själv är sammansatt, där det ursprungliga materialet och senare det erhållna råmaterialet omvandlas till empiriska begrepp genom att *teoretiska begrepp* intervenerar, antingen direkt eller så att de är ”närvarande” och i verksamhet vid denna bearbetning i form av experimentella arrangemang, metodregler, regler för kritik och tolkning osv.²

Förhållandet mellan teoretiska och empiriska begrepp är alltså ingalunda ett utvändigt förhållande (de teoretiska begreppen ”reducerades” inte till det empiriskt givna), inte

² Den konkreta eller empiriska historien, den empiriska sociologin, de ”konkreta analyser av konkreta situationer” som genomförts av kommunistpartierna ger oss exempel på detta utvecklingsarbete.

heller ett deduktionsförhållande (de empiriska begreppen deducerades inte från teoretiska begrepp) och inte heller är det fråga om en subsumering (de empiriska begreppen är inte något slags komplementära enskildheter av de teoretiska begreppens allmängiltighet så att de skulle vara "enskilda fall" av dessa). Snarare kan man säga (i en mening som ligger nära Marx' uttryck när han talar om "förverkligandet av mervärdet") att de empiriska begreppen "förverkligar" de teoretiska begreppen i den konkreta kunskapen om konkreta objekt. Dialektiken i detta "förverkligande", som inte har någonting att göra med det hegelska begreppet spekulativt "förverkligande" av Idén i det konkreta, förtjänar uppenbarligen ingående klargöranden: dessa kan bara produceras på grundval av en teori om de vetenskapliga praktikerna och deras historia. Hur det nu än förhåller sig med detta så kan vi ändå säga att den konkreta kunskapen om ett konkret objekt för oss framstår som en sådan "syntes" som Marx talar om: en syntes av nödvändiga teoretiska (i egentlig mening) begrepp, kombinerade med utarbetade empiriska begrepp. Som vi ser kan det inte finnas någon konkret kunskap om ett konkret objekt om man inte oundgängligen stöder sig på en kunskap om dessa speciella objekt som motsvarar teorins abstrakta-formella begrepp i egentlig mening.

För ögonblicket är dessa preciseringar tillräckliga för att vi skall kunna införa en viktig distinktion mellan de objekt som är möjliga för en vetenskaplig framställning. Om vi håller fast vid den distinktion vi just infört mellan de abstrakta-formella objekten och de konkreta-reella objekten, kan vi säga att en teoretisk framställning kan, alltefter sin nivå, hänföra sig antingen till abstrakta och formella objekt eller till konkreta och reella.

Den *vetenskapliga* analysen av en konkret historisk verklighet, av t.ex. den franska samhällsformationen 1966, utgör visserligen en teoretisk framställning i en mer allmän mening eftersom den ger oss en kunskap. Men vi kommer att säga att i det här fallet hänför sig framställningen till ett reellt-konkret objekt. Däremot analyserar Marx' *Kapitalet* icke en samhällsformation (ett konkret reellt samhälle) utan *det kapitalistiska produktionssättet*: vi kommer att säga att den här hänför sig till ett *formellt eller abstrakt objekt*. Man kan tänka sig ett stort antal teoretiska framställningar som hänför sig till formella eller abstrakta objekt som t.ex. begreppet produktionssätt, de olika nivåer som konstituerar ett produktionssätt (ekonomin, politiken, ideologin), formerna för övergången från ett produktionssätt till ett annat osv. osv.... En framställning av de generella principerna i den marxistiska teorin hänför sig också den till ett formellt eller abstrakt objekt: den hänför sig inte till det ena eller andra konkreta objektet (en speciell samhällsformation, klasskampen i ett bestämt läge) utan till marxismens principer, dvs. till dess teoretiska begrepp och således till *formella-abstrakta* objekt.

Om samtliga framställningar som producerar kunskap kan kallas *teoretiska* i allmänhet, måste vi följaktligen göra en mycket viktig distinktion: mellan de framställningar som hänför sig till reella-konkreta objekt å ena sidan och de framställningar som hänför sig till de formella-abstrakta objekten å den andra. Låt oss kalla de framställningar som hänför sig till abstrakta-formella objekt för teoretisk framställning, eller *teori i egentlig mening*. Denna distinktion är nödvändig: å ena sidan förutsätter de första (konkreta) framställningarna existensen av de andra (abstrakta), och å andra sidan överskrider de andra (abstrakta) framställningarnas oändligt de förstas objekt. Man kan lätt förvissa sig om det genom att ta Marx' teoretiska framställning i *Kapitalet* som exempel. *Teorin* om det kapitalistiska produktionssättet (ett formellt-abstrakt objekt), en teori i egentlig mening, möjliggör i själva verket kunskap om ett stort antal reella-konkreta objekt, i det här fallet kunskap om samtliga

samhällsformationer, samtliga verkliga samhällen som är strukturerade av det kapitalistiska produktionssättet. Däremot möjliggör (den konkreta) kunskapen om ett reellt objekt (exempel: Frankrike 1966) inte ipso facto kunskapen om ett annat reellt objekt (England 1966), med mindre än att man använder sig av *teorin* i egentlig mening om det kapitalistiska produktionssättet, dvs. med mindre än att man ur den första konkreta kunskapen extraherar den abstrakta kunskap som verkar i den.

Av dessa visserligen besvärliga men som jag hoppas klara anmärkningar kan vi dra två slutsatser.

Den första är att en framställning av marxismens generella principer rör sig inom gränserna för en *teoretisk* framställning i *egentlig mening*, eftersom den inte hänför sig till ett reellt-konkret objekt (t.ex. klasskampen i Frankrike eller historien om "personkulten" el.likn.) utan till ett formellt-abstrakt objekt: marxismens grundläggande principer betraktade oberoende av varje reellt-konkret objekt.

Den andra är att det säregna för *teorin i egentlig mening* är just detta att den hänför sig till ett formellt-abstrakt objekt eller till flera sådana (formellt-abstrakta objekt), dvs. den producerar inte en "konkret" kunskap om reella-konkreta objekt, utan kunskap om formella-abstrakta eller i egentlig mening teoretiska objekt, om teoretiska begrepp, relationer och begreppssystem, vilka sedan kan och bör gripa in för att i ett andra moment samverka till kunskapen om reella-konkreta objekt. Att säga att en teoretisk kunskap eller en teori i egentlig mening hänför sig till formella-abstrakta begrepp, till teoretiska begrepp och begreppssystem, betyder alltså att den har den specifika förmågan att förse oss med de teoretiska instrument som är nödvändiga för den konkreta kunskapen om hel serie av *möjliga* reella-konkreta objekt. Genom att ha formella-abstrakta objekt till sitt objekt angår teorin i egentlig mening således *möjliga* reella objekt, samtidigt en mängd olika samhällsformationer och "konkreta situationer" (Lenin), aktuella, närvarande, här och nu, men också andra samhällsformationer eller andra konkreta situationer i det förflutna, eller i framtiden, på någon helt annan plats — under förutsättning att dessa reella objekt sorterar under de abstrakta begreppen i ifrågavarande teori.

Det är det här som utgör *teorins* svårighet. Man får aldrig tappa ur sikte att den, förstådd i egentlig mening, aldrig kan reduceras till reella exempel som man tar fram för att *illustrera* den, eftersom den går utöver varje givet reellt objekt, eftersom den angår alla de *möjliga* reella objekt som faller in under dess begrepp. Teorins i egentlig mening svårigheter sammanhänger alltså med den abstrakta och formella karaktär som inte bara kännetecknar dess begrepp utan också dess objekt. Att bedriva marxistisk teori i egentlig mening, att definiera marxismens grundläggande teoretiska principer, är att arbeta med dessa abstrakta objekt, definiera abstrakta objekt som t.ex. följande: materialism, historisk materialism, dialektisk materialism, vetenskap, filosofi, dialektik, produktionssätt, produktionsförhållanden, arbetsprocess, abstrakt arbete, konkret arbete, mervärde, ekonomisk, politisk, ideologisk struktur, teoretiskt produktionssätt, teoretisk praktik, teoretisk formation, enhet mellan teori och praktik, etc., etc...

Självfallet har kunskapen om dessa abstrakt-formella objekt ingenting att göra med en spekulativ och kontemplativ kunskap, som angår "rena" idéer. Tvärtom, den gäller *enbart reella* objekt, den har enbart sådana objekt i sikte, och den har betydelse *enbart* genom att den gör det möjligt för oss att skapa teoretiska instrument, de formella och abstrakta teoretiska begrepp som gör det möjligt för oss att producera kunskap om reella-konkreta objekt. Självfallet faller denna kunskap om formella-abstrakta begrepp varken från himlen eller från den "mänskliga anden": den är produkten av en *process*

av *teoretiskt arbete*, den är underordnad en materiell historia, och bland sina förutsättningar och bestämmande element har den de icke-teoretiska praktikerna (den ekonomiska praktiken, den politiska praktiken, den ideologiska praktiken) och dessas resultat. Men när dessa formella-teoretiska objekt en gång har producerats och konstituerats kan och bör dessa utgöra objekt för ett teoretiskt arbete i egentlig mening, analyseras, tänkas i deras nödvändighet, deras inre förbindelser, och utvecklas för att alla konsekvenser skall dras, dvs. för att man skall kunna dra fram hela deras rikedom.

Marx har givit oss exempel på ett sådant arbete i *Kapitalet*: där analyserar han ett formellt-abstrakt objekt (det kapitalistiska produktionssättet) för att utveckla alla dess "former" och dra alla slutsatserna. Det är därför att Marx har gjort detta teoretiska arbete i egentlig mening, dvs. har producerat kunskapen om detta formella-abstrakta objekt som det kapitalistiska produktionssättet utgör, om alla dess "former" och konsekvenser, som vi kan *ha kunskap* om det som sker i de *reella* objekten, de samhällsformationer som har ett kapitalistiskt produktionssätt. Man måste gå ännu längre. Genom att arbeta på det teoretiska objektet *kapitalistiskt produktionssätt* har Marx samtidigt arbetat på ett mer generellt teoretiskt objekt: begreppet produktionssätt, vilket i sin tur ger oss möjlighet att arbeta på detta objekt och sedan på andra objekt som det har *möjliggjort* en kunskap om, dvs. andra produktionssätt än det kapitalistiska — det feodala, det socialistiska osv., och till och med på ett objekt som *krävs* av Marx' tänkande, även om han aldrig går in på det direkt, nämligen begreppet *teoretiskt produktionssätt* och de begrepp som beror av det — under förutsättning att vi vet att när vi arbetar på dessa andra begrepp så arbetar vi *fortfarande* på formellt-abstrakta objekt.

Sådan är den fundamentala svårigheten för *teorin* och för varje teoretisk framställning i egentlig mening. Naturligtvis stöter denna svårighet den vanliga uppfattningen eftersom den inför en paradoxal innovation: idén att man inte kan komma till kunskapen om reella-konkreta objekt annat än genom att även och samtidigt arbeta på formella-abstrakta begrepp. Här införs då tanken på en helt specifik form av existens: de formella-abstrakta objektens existensform, som är skild från de reella-konkreta objektens existensform. Det är inte lätt att uppfatta denna tanke, som är själva teorins i egentlig mening idé, och *särskilt svårt* är det att praktiskt och konstant tillämpa denna idé när man läser en teoretisk text. Det krävs en verklig ansträngning för att motstå frestelserna i empirismen för vilken endast reella-konkreta objekt existerar, och för att vilja kritisera dess ideologiska "självklarheter", för att verkligen kritisera dem och för att placera sig på den teoretiska nivån, dvs. på de formella-abstrakta objektens nivå.

C. Den teoretiska metodens svårigheter

En annan svårighet som är utmärkande för teorin sammanhänger, inte längre med dess objekt, utan med *det sätt* på vilket den behandlar sitt objekt, dvs. med dess *metod*. Det räcker i själva verket inte med att en framställning handlar om ett (formellt-abstrakt) teoretiskt objekt för att den skall kallas teori i egentlig mening. Ett teoretiskt objekt kan till exempel även behandla i en ideologisk eller pedagogisk framställning: det som särskiljer dessa framställningar är deras sätt att behandla sitt teoretiska objekt, deras metod. En framställning som till exempel Stalins lilla uppsats *Dialektisk materialism och historisk materialism*, som har spelat en stor roll eftersom den har lärt ut marxismen till miljontals militanter under flera decennier, behandlar sitt objekt med hjälp av en pedagogisk metod. Han framställer visserligen marxismens grundläggande principer, och han gör det på ett allmänt riktigt sätt. Han ger de väsentliga definitionerna och gör framför allt de väsentliga distinktionerna. Han har förtjänsten att vara enkel och klar och således tillgänglig för de stora massorna. Men han gör ett stort fel när han bara räknar upp marxismens principer utan att visa "*framställnings-*

ordningens” nödvändighet (Marx), dvs. utan att peka på den inre nödvändighet som sammanbinder dessa principer, dessa begrepp. Men (framställnings-) ordningen som sammanbinder begreppen med varandra är avhängig av deras nödvändiga förbindelser, och dessa förbindelser är avhängiga av själva deras egenskaper: denna ordning konstituerar deras *system*, vilket ger varje begrepp dess verkliga mening. Även om t.ex. distinktionen mellan den marxistiska vetenskapen (historisk materialism) och den marxistiska filosofin (dialektisk materialism) fastslås i Stalins text så tänks och påvisas aldrig deras inre förbindelse och den nödvändighet som utmärker deras förbindelse ordentligt. Även om materialismens och dialektikens principer uttalas så varken framställs eller påvisas deras inre och nödvändiga förbindelse i sitt specifika innehåll.

En pedagogisk framställningsmetod kan naturligtvis av praktiska och *faktiska* skäl låta bli att belysa vissa av dessa förhållanden — även om den naturligtvis aldrig kan underlåta att belysa det nödvändiga system som binder samman de olika begreppen och ger dem deras innebörd. Men *i princip* kan inte den teoretiska framställningsmetoden göra det. Den bör *stringent* framställa nödvändigheten i dessa förhållanden: det är häri den har sitt existensberättigande. Marx var helt medveten om detta i *Kapitalet* när han sa att ”*framställningssättet*”, skilt från forskningssättet (eller metoden för forskning och upptäckt), var en integrerande del av all vetenskaplig (vi kan tillägga: och filosofisk) framställning, dvs. av all teoretisk framställning.

Svårigheterna med en teoretisk framställning i egentlig mening sammanhänger således å ena sidan med dess objekts formella-abstrakta karaktär och å andra sidan med stringensen dess ”ordning”, dvs. med dess framställningsmetod. Det som har sagts om objektet bör också sägas om metoden: liksom objektet är den nödvändigtvis formell-abstrakt.

Självfallet betyder detta inte att en vetenskaplig framställning ständigt bör stanna kvar bara på den teoretiska abstraktionens nivå. Den kan illustreras av största möjliga antal ”konkreta” exempel. Också här har Marx visat oss vägen i *Kapitalet*: han upphör aldrig att *illustrera* sin analys av det kapitalistiska produktions sättet med exempel hämtade från ett reellt-konkret objekt: den engelska samhällsformationen under 1800-talet. Vi har full rätt att använda oss av denna illustrationsmetod som är pedagogiskt lämplig och som i vissa fall kan spela en mycket viktig roll. Men vi kan bara göra det om vi noga skiljer den teoretiska analysen av vårt teoretiska (abstrakta) objekt från alla de konkreta ”illustrationerna” av den, och om vi kommer ihåg att objektet för teorin i egentlig mening inte låter sig *reduceras* till eller *sammanblandas* med de reella objekt som används för att illustrera den.

Om man inte är noga med att ta illustrationerna för vad de är — enbart illustrationer och inte konkreta kunskaper i den mening som vi definierat med Marx — så riskerar man i själva verket att begå misstag, som detta välkända misstag som en del historiker fallit offer för när de läst *Kapitalet*. En historiker eftersträvar i själva verket konkret kunskap om ett konkret objekt: en speciell samhällsformation i en speciell situation eller i dialektiken mellan flera konjunkturen som täcker en hel period. Och det är *uppenbart* att *Kapitalet* innehåller vissa kapitel med konkret historia: Kapitlen om arbetet i England, om manufakturerens och industrins historia, om den primitiva ackumuleringen, osv. Man kan frestas att *här* se den marxistiska historieteorin i verksamhet, i empiriska begrepp som produceras och framställs inför våra ögon. Men om dessa kapitel så till den grad har fascinerat historikerna är det just därför att de *inte är* i egentlig mening kapitel med konkret marxistisk historia, det är därför att de och de empiriska kronologiska beskrivningarna som överflödar den vanliga ideologiska historien är varandra lika som syskon. I själva verket presenteras de inte som kapitel

med marxistisk historia utan som enkla *illustrationer* till *teoretiska* begrepp: begreppen absolut mervärde, relativt mervärde och kapitalismens icke-kapitalistiska ursprung. I dessa pseudo-kapitel med konkret historia, har han begränsat sig till att ge oss det han hade behov av: fakta som var avsedda att illustrera, dvs. att i den empiriska verkligheten dubblera ett begrepp (som arbetet i England) eller partiella genealogier (som övergången till storindustrin eller den primitiva ackumulationen). De är, vilket har visats klart³, element till en konkret historia, antingen som ursprungligt material eller som råmaterial för en marxistisk historia, och inte kapitel av en marxistisk historia. Om man vill söka exempel på konkret marxistisk historia måste man medvetet söka dem där de finns: i Marx' historiska arbeten eller i Lenins historiska analyser, i *Louis Bonapartes 18:e Brumaire*, osv. eller i *Kapitalismen i Ryssland*, och i de stora politiska analyserna från 1917 till 1922. Det är på så sätt man undviker sammanblandning mellan en konkret illustration till ett teoretiskt begrepp och den marxistiska historien.

D. Sista svårigheten: teorins revolutionära nyhet

För att avsluta detta kapitel om svårigheterna måste vi ytterligare ge ett sista skäl — det är också det viktigaste.

En teoretisk text om Marx har en annan svårighet än den som sammanhänger med dess objekts och dess metods teoretiska karaktär. Denna svårighet är den *marxistiska* teorins revolutionära nyhet.

Vi har sett vad som hotar de ord som används i en teoretisk framställning: en snabb läsning kan få oss att tro att de har samma innebörd som i vardagligt tal, medan de i själva verket har en helt annan innebörd, innebörden av *teoretiska begrepp*. Vi har sett vad som hotar objektet för en teoretisk framställning i egentlig mening: en snabb läsning kan få oss att tro att detta objekt är ett reellt-konkret objekt medan det har en helt annan karaktär, karaktären av ett formellt-abstrakt objekt. I dessa två fall är det teoretiska språkets (terminologins) och det teoretiska objektets säregenhet reducerad och förstörd genom att välkända "självklarheter" griper in: de som vi finner i "vardagslivets" ideologi, dvs. i den empiriska ideologin.

Man bör inte göra sig några illusioner: det går på samma sätt för den marxistiska teorin. Det är inte bara klara motståndare som med hög röst förklarar att den *inte har bidragit med något nytt*; det är också dess anhängare när de läser Marx' texter och när de "tolkar" den marxistiska teorin via de stora etablerade "självklarheterna", de härskande ideologiska teorierna. För att bara ta två exempel: de marxister som läser och *spontant*, utan svårigheter, skrupler eller tvekan, tolkar den marxistiska teorin i *evolutionistiska* eller "*humanistiska*" scheman, dessa marxister förklarar *de facto* att Marx inte har tillfört något nytt, åtminstone inte i filosofin och därigenom inte i vetenskapen, i sättet att uppfatta de teoretiska objekten och deras struktur. Dessa marxister reducerar det marxistiska tänkandets fantastiska filosofiska nyhet till existerande gängse och "självklara" tankeformer, dvs. till den härskande teoretiska ideologins former. För att på ett riktigt sätt uppfatta och begripa det revolutionerande nya i den marxistiska filosofin och i dess vetenskapliga konsekvenser måste man klart stå emot denna ideologiska reduktion, bekämpa den ideologi som bär upp den och framhäva det som verkligen är utmärkande för Marx' tänkande, det som gör hans tänkande till ett revolutionärt tänkande, inte bara i politiken utan också i teorin.

³ Étienne Balibar, *Sur les concepts fondamentaux de marxisme historique, Lire le Capital II*, Maspero, 1965.

Det är häri som den sista svårigheten består. Ty det är inte lätt att frigöra sig från "självklarheterna" i teoretiska ideologier om evolutionismen och "humanismen", som dominerar det västerländska tänkandet sedan 200 år tillbaka. Det är inte lätt att säga att Marx inte var hegelian (hegelianismen är den "fullgångna" evolutionismen), att Marx inte var evolutionist, att Marx inte var teoretiskt "humanist", det är inte lätt att visa positivt hur Marx, eftersom han är varken hegelian eller "humanist", är något helt annat som då måste *definieras*. Och när man försöker visa detta är det inte lätt att få det förstått och erkänt.

Varje teoretisk text (även en begränsad) som behandlar marxistiska principer har *oundvikligen* denna grundsvårighet. Såvida man inte ger efter för de falska "självklarheterna" i de härskande teoretiska ideologierna (antingen de nu är evolutionism eller humanism eller andra former av idealism) och således förråder det mest värdefulla i Marx' tänkande, det *teoretiskt* revolutionära i det, måste vi möta denna svårighet och kämpa mot de ideologier som aldrig upphör att hota det marxistiska tänkandet för att kväva det, reducera och förstöra det. Det är ingen inbillad svårighet, det är en historisk objektiv svårighet lika verklig i sitt slag som svårigheterna för den revolutionära praktiken. Världen byter inte så *lätt* "grundval", varken samhällets värld eller tänkandets.

Vi vet att det först krävs en revolution för att den sociala världen skall "byta grundval". Men efter revolutionen krävs det fortfarande en ytterst lång och hård kamp, inom politiken och inom ideologin, för att etablera, konsolidera och få det nya samhället att segra. Det förhåller sig på samma sätt med tänkandets värld. Efter en teoretisk revolution krävs det fortfarande en ytterst lång och hård kamp inom teorin och ideologin för att etablera det nya tänkandet, få det erkänt och få det att segra, särskilt om det rör sig om ett tänkande som lägger grund för en ny ideologi och en ny politisk praktik. Innan denna långa kamp blir segerrik löper revolutionen både i samhället och i tänkandet en mycket stor risk: risken att kvävas under den gamla världen och att falla tillbaka, direkt eller indirekt, in under dess lagar.

Man förstår varför det fortfarande idag krävs en verklig ansträngning för att korrekt framställa, den teoretiska revolution som Marx har förverkligat i filosofin och vetenskapen, mot de gamla ideologierna som ständigt strävar efter att underordna den sina egna lagar, dvs. att kväva och förstöra den.

Och även om man gärna vill skylla det på dåliga skäl (dess misstag, luckor, klumpigheter och begränsningar), så är det därför som varje teoretiskt arbete också har goda skäl, oundvikliga och nödvändiga skäl, för att ibland vara svårt: skäl som dels sammanhänger med dess objekts och dess metods teoretiska karaktär, dels med det marxistiska tänkandets revolutionerande nyhet.

II. Resurser

Men här ställs vi nu inför en annan fråga. När vi föresätter oss att försöka definiera och framställa marxismens principer gör vi inte anspråk på att uppfinna dem, utan bara på att återuppta dem, analysera och utveckla dem. För att dessa principer skall kunna underkastas definition och framställning krävs det att de redan existerar och att de sålunda på det ena eller andra sättet står till vår disposition.

Det är en förutsättning som ter sig uppenbar. Vi reflekterar över det som Marx har gett oss. För att tala om den marxistiska teorins och den marxistiska praktikens principer verkar det då som om det skulle räcka med att "ta" dessa principer *där de är*: i den marxistiska teorin och i den marxistiska praktiken.

Men detta enkla svar ställer oss ändå inför en del viktiga problem som har att göra med de marxistiska principernas själva natur.

1. Först ”tar” vi de marxistiska principerna där de har producerats och framställts: i Marx' och hans stora elevs teoretiska arbeten.

Men det räcker att ha någon kännedom om dessa verk för att se att läsningen av dem genast medför en rad svårigheter.

Den första av dessa svårigheter gäller Marx' egna verk. Det finns i själva verket påtagliga teoretiska skiljaktigheter mellan Marx' första arbeten (de s.k. ”filosofiska” verken eller ”ungdomsverken”) och de senare arbetena som *Kommunistiska manifestet*, *Filosofins elände*, *Till kritiken av den politiska ekonomin*, *Kapitalet* osv. Likaså finns det mellan dessa båda grupper av verk påtagliga skillnader vad avser *objekten*. Marx talar exempelvis utförligt och direkt om filosofin och ideologin i ”ungdomsverken” och i *Den tyska ideologin*, men han talar mycket litet om det, om han alls gör det, i *Kapitalet*. Om vi vill ha fatt på de marxistiska principerna rörande filosofin eller ideologin, vilka texter skall vi hänvisa till? Till de texter som talar explicit och direkt därom, vilken period de än härstammar från, eller till andra texter som är senare men som har den stora nackdelen att de talar ytterst litet eller inte alls om de sakerna?

För att hos Marx kunna ”ta” marxismens principer måste vi alltså först ha ställt och löst detta problem: vilka texter av Marx kan vi betrakta som *marxistiska*? M.a.o.: vi måste ha ställt en enkel och fullständigt naturlig fråga till Marx själv: när och från och med vilket arbete är det som Marx bryter med den dominerande (idealistiska) ideologin och lägger grunderna till sin revolutionära teori, Marx som på samma sätt som alla borgerliga intellektuella på 1840-talet med nödvändighet hade tänkt i den dominerande (idealistiska) ideologin? Det är ju uppenbart att om vi betraktar innehållet och bokstaven i de texter som kommer före denna brytning och denna revolution (t.ex. de idealistiska och humanistiska texterna i ”ungdomsverken”) som marxistiska så förblir vi bara fascinerade av en *signatur*-fetischism, och vi hamnar i ett läge före Marx: det är inte Marx' signatur utan hans ”tänkande” i egentlig bemärkelse som kan avgöra om en text är sant marxistisk.

Att noga bestämma vilka texter som är förmarxistiska och vilka som är marxistiska, att noga skilja på dessa två slag av texter — för detta fordras ett helt kritiskt arbete med Marx' verk. Detta oundgängliga kritiska arbete har påbörjats.⁴ Man måste ha klart för sig att varje framställning rörande den marxistiska teorin *förutsätter* detta oundgängliga kritiska arbete.

Om man tar detta oundgängliga arbete på allvar så förutsätter det att man sedan är i stånd att besvara en andra fråga: kan vi ur Marx' marxistiska verk (t.ex. *Kapitalet*) dra ut vissa marxistiska principer fastän dessa verk inte tar upp dem till behandling eller framställer dem, vare sig direkt eller explicit? Med vilken rätt och med vilka tillvägagångssätt kan vi göra det? Ta t.ex. den marxistiska uppfattningen om *filosofin*: i ”ungdomsverken” är det överallt tal om filosofi, likaså i *Den tyska ideologin*, men däremot mycket litet eller nästan inte alls i *Kapitalet*. Om vi nu vet att Marx' ”ungdomsverk” inte är ”marxistiska” så kan vi inte betrakta deras formuleringar om filosofin som marxistiska: vi kan inte hålla fast vid dem. Då söker vi i *Kapitalet* efter något med vars hjälp vi kan definiera den marxistiska filosofin. Men *Kapitalet* ger oss

⁴ Jfr *För Marx och Lire le Capital* I-11, där vi har återupptagit och utvecklat distinktioner som traderats av den marxistiska traditionen.

inte den marxistiska filosofins principer personligen eftersom det verket inte handlar om filosofi, som inte är dess ämne, utan om det kapitalistiska produktionssättet.

Ändå finns ju den marxistiska filosofin i *Kapitalet*, som är ett "förverkligande" av denna filosofi. Vi kan alltså hävda att den marxistiska filosofin kan påträffas där eftersom den är *i verksamhet* där. Vi kan hävda att den marxistiska filosofin finns i *Kapitalet* "i praktiskt tillstånd", att den är närvarande i *Kapitalets* teoretiska praktik, nämligen i själva *sättet att uppfatta* det som är ämnet och objektet för *Kapitalet*, i *sättet att ställa problemen, i sättet att behandla dem och lösa dem*. Uttrycket "i praktiskt tillstånd" får inte förvirra oss. Det anger i det här fallet en existensform för filosofin i ett *vetenskapligt* arbete, i en teoretisk praktik, således en teoretisk existensform och inte (som vi strax skall se) en existensform i ett politiskt och historiskt verk, dvs. praktik i ordets vanliga bemärkelse. Den marxistiska filosofins existens "i praktiskt tillstånd" i *Kapitalet* anger den säregna existensform som är gällande för *Kapitalets* objekt, dess problem, dess vetenskapliga och följaktligen teoretiska metod. Att säga att den marxistiska filosofin befinner sig i ett praktiskt tillstånd i *Kapitalet* innebär alltså att den marxistiska filosofins innehåll visserligen *finns* i *Kapitalet* men att det saknar sin teoretiska *form*. Den dialektiska materialismen (den marxistiska filosofin) behandlas inte där för sig själv, avskilt, oberoende av den historiska materialismen (en historievetenskap), utan i, med hjälp av och genom detta kapitel om den historiska materialismen som analyserar det kapitalistiska produktionssättets väsen.

Det är detta faktum att den marxistiska filosofin existerar i *Kapitalet* "i praktiskt tillstånd" som ger oss möjlighet och rätt att "dra ut" den marxistiska föreställningen om filosofin ur *Kapitalet*. Om den marxistiska filosofin inte var närvarande i *Kapitalet* skulle vi inte kunna dra ut den därur. Om den vore närvarande inte bara med avseende på innehållet utan också i dess form, dvs. i egen person och i varje bokstav, då skulle vi inte behöva "dra ut" den. Eftersom den är närvarande där "i praktiskt tillstånd" (innehåll) men inte i teoretiskt (form) så får vi ge dess innehåll dess egen form. För detta måste vi bestämma innehållet och ge det den häremot svarande formen.

Detta arbete är ett sannskyldigt teoretiskt arbete: inte bara ett enkelt *extraherande* och *abstraherande* arbete i empiristisk mening utan ett arbete som går ut på att utarbeta, omvandla och producera, vilket kräver stora ansträngningar. Detta arbete får vi möjlighet att genomföra först när vi vet att den marxistiska filosofin verkligen kan existera *i praktiskt tillstånd*, oberoende av sin form och följaktligen oberoende av en *teoretisk* formulering av den. Och när vi fastslår denna möjlighet så bör vi ha klart för oss att vi inte bara slår fast ett faktum ("så är det") utan också en princip som är grundläggande för marxismen själv, en princip som noga taget gäller förhållandet mellan en filosofi och en vetenskap, förhållandet mellan teorin och praktiken: den princip som innebär att filosofin först existerar i vetenskapernas *praktik* innan den existerar för sig.

Var och en förstår att det som vi just sade om principerna för den marxistiska filosofin gäller för en hel rad av marxismens andra principer: vi står ofta i den situationen att vi genom ett stort teoretiskt utvecklings-, omformnings- och produktionsarbete måste "dra ut" dem ur det "praktiska tillstånd" i vilket de är oss givna i Marx' och hans efterföljares texter. Vad som gäller för vissa essentiella principer (som t.ex. filosofin, föreningen av teori och praktik osv.) gäller uppenbart och i än högre grad för deras konsekvenser. Marx har inte "sagt allt", inte bara därför att han inte haft tid utan därför att "säga allt" inte har någon mening för en forskare: det är bara en religion som kan göra anspråk på att "säga allt". En vetenskaplig teori däremot har alltid *andra saker* att säga: det följer av själva definitionen eftersom den bara existerar för att i

själva sina lösningar upptäcka lika många om inte rentav flera problem än de som den löst. För att definiera vissa marxistiska begrepp och deras konsekvenser måste vi alltså ofta ”dra ut” dem ur Marx' och hans efterföljares verk och förlänga deras verkningar genom ett sammansatt teoretiskt utvecklings- och produktionsarbete.

Detta oundgängliga och svåra arbete har påbörjats på andra håll i en rudimentär och alltså ofullkomlig form.⁵ Men det gäller att ha klart för sig att varje framställning rörande den marxistiska teorin förutsätter detta arbete, utan vilket vi för det mesta skulle vara tvungna att om igen lägga de ”hörnstenar” (Lenin) som Marx har lagt och döpa dem på nytt.

Vi står naturligtvis inte ensamma (och detta är ett påpekande av avgörande vikt) inför Marx' verk och *Kapitalet*. Det utvecklingsarbete som jag nämnde har bedrivits sedan länge, och man finner resultaten därav i Marx' stora lärjungars teoretiska arbeten. Hos Engels och Lenin finner vi t.ex. material med vars hjälp vi explicit och direkt kan ta itu med vissa av de principer som bara finns ”i praktiskt tillstånd” i *Kapitalet*. *Anti-Dühring*, *Dialektik der Natur* och *Materialism och empiriokriticism* ger oss exempelvis möjlighet att i mycket mera explicita termer ställa problemet om den marxistiska filosofins natur (ett problem som förblir implicit i *Kapitalet*), problemet om förhållandet mellan teorin och praktiken osv. Detsamma gäller andra principer som har att göra med den historiska materialismen, t.ex. begreppet *samhällsformation*, Lenin har formulerat dem genom att ”dra ut” dem ur Marx' verk genom ett rigoröst teoretiskt utvecklingsarbete, osv.

Varje verk om den marxistiska teorin måste börja med att man noggrant identifierar och bokför de resultat som vi har Marx och hans efterföljare att tacka för och inom de objektivitet och subjektivt möjliga gränserna fullföljer detta arbete. Naturligtvis bör vi tillämpa samma teoretiska ”extraktions”- och ”utvecklings”- metod på Marx' efterföljares arbeten. På så sätt kan vi ”dra ut” olika teoretiska element som är närvarande i dessa verk ”i praktiskt tillstånd” och ge deras teoretiska innehåll en adekvat teoretisk form.

Man inser då också att om detta arbete inte bara är ett enkelt ”extraktions”-arbete utan ett verkligt utvecklingsarbete så kan det inte annat än i sällsynta fall begränsas till att man producerar en form efter färdiga mått, en form som då kan innesluta ett *innehåll* som redan är fixt och färdigt. Vi får inte tro att det bara gäller att *identifiera* ett *innehåll* som redan är adekvat för att sedan ge detta innehåll den form som passar det, på samma sätt som man väljer ut en kostym efter kundens längd. Det finns inget rent innehåll. Varje innehåll är redan givet i en viss form. Att ge ett teoretiskt innehåll som existerar ”i praktiskt tillstånd” en adekvat form förutsätter alltså nästan alltid två samtidiga operationer: kritisk korrigerande av den gamla formen och produktion av den nya i en enda, i en och samma process. Detta innebär att produktionen av den nya, *mer adekvata* teoretiska formen förutsätter en kritik av den gamla och följaktligen att man inser att den är inadekvat och orsakerna till att den är det. Detta innebär att ett teoretiskt utvecklingsarbete — också när det gäller teoretiska innehåll som existerar ”i praktiskt tillstånd” i en teoretisk framställning — förutsätter en kritisk korrigerande av det som är givet i praktiskt tillstånd. Detta är inget förvånande: det är på det sättet som varje teoretisk disciplin går tillväga när den utvecklas. En ny vetenskap eller en ny filosofi (också revolutionära sådana) börjar alltid någonstans, i ett bestämt universum av existerande och alltså historiskt och teoretiskt bestämda begrepp och ord: det är alltså i funktion av de begrepp och ord som står till förfogande som varje ny teori, också varje revolutionär teori, måste finna medel att tänka och uttrycka sin radikala

⁵ Jfr *För Marx och Lire le Capital*.

nyhet. Också för att kunna tänka *mot* det gamla tänkandets universum och dess innehåll är varje ny teori hänvisad till att tänka sitt nya innehåll i *vissa* av de former som hör till det existerande tankeuniversum som den skall omstörta. Varken Marx eller hans efterföljare har kunnat undkomma detta grundvillkor som är bestämmande för dialektiken i all teoretisk produktion. Det är därför som vi inte bara måste avskära oss från de pre-marxistiska innehållen i den unge Marx' tänkande, utan också, i de marxistiska principernas namn, i namn av logiken och koherensen i deras system, kritisera vissa av de *former* i vilka det nya innehållet har kunnat framträda. Samma regel gäller uppenbarligen också för vissa av de marxistiska principernas ”praktiska” existensformer i Marx' mogna verk och i hans efterföljares arbeten. Det är därför som varje produktion av en adekvat form för ett teoretiskt innehåll som existerar ”i praktiskt tillstånd” samtidigt faktiskt är en kritisk *korrigering* av den gamla formen, under vilken detta innehåll existerar ”i praktiskt tillstånd”.

Det är viktigt att man inser att denna kritiska korrigeringsoperation inte påtrycks Marx' och hans efterföljares arbeten *utifrån* utan att det är ett resultat av att man *applicerar* dessa verk på dem själva, vänder dem mot dem själva: eller mer exakt uttryckt att man applicerar deras mer utvecklade former på deras mindre utvecklade former, eller, om man så vill, att man *applicerar* deras mer utvecklade begrepp på de mindre utvecklade, eller deras teoretiska system på vissa termer i deras framställningar, etc. Detta applicerande leder då till påvisandet av ”vita fläckar”, ”glidningar”, lakuner och inadekvata element som korrigeringen då kan reducera. Hela detta arbete fortgår samtidigt: det är genom att ådagalägga de mer utvecklade formerna och begreppen och det teoretiska systemet etc. som korrigeringen kan genomföras; och det är korrigeringen som ger oss möjlighet att påvisa de former, begrepp och system som låser in objekten. Exempel: genom att *applicera Kapitalets* begreppssystem på *Ekonomisk-filosofiska manuskriptens* (1844; ett av Marx' ungdomsverk) begreppssystem blir det teoretiska brottet mellan dessa två texter synligt: det är just genom att man applicerar begreppet ”avlönat arbete” (som förekommer i *Kapitalet*) på begreppet ”*alienerat arbete*” (som förekommer i *Ekonomisk-filosofiska manuskripten*) som den ideologiska och icke-vetenskapliga karaktären hos det senare begreppet — och följaktligen också hos begreppet ”alienation” som det bygger på — blir synlig. På samma sätt är det genom att inne i själva *Kapitalet applicera* väl definierade begrepp som arbetsprocess, arbetskraft, konkret arbete, abstrakt arbete, avlönat arbete osv. på begreppet ”*arbete*” (som också finns i *Kapitalet*) som man upptäcker att detta begrepp *arbete* (rätt och slätt) i *Kapitalet* bara är ett ord, en av de gamla former som hör hemma i den klassiska politiska ekonomins och i Hegels filosofis begreppssystem: Marx har begagnat sig av det, men för att nå fram till nya begrepp som i själva *Kapitalet* gör denna form överflödigt och utgör en kritik av den. Det är ytterst viktigt att ha detta klart för sig så att man kan undvika att ta detta ord (arbete) för ett marxistiskt begrepp: varom icke kan man frestas (idag ser vi många exempel på den saken) att på detta begrepp bygga upp hela idealistiska eller spiritualistiska tolkningar av marxismen som en filosofi om arbetet, en filosofi om ”skapandet av människan genom människan”, som en humanism osv.

Detta är alltså *det första svaret* som vi kan ge på frågan: var skall vi ”ta” marxismens principer? — *I Marx' och hans efterföljares teoretiska arbeten*. Villkoret är då att man först har noga bestämt vilka av Marx' verk som är marxistiska. Vidare att man har klart för sig att de marxistiska principerna kan presenteras för oss antingen i egen person, i en adekvat teoretisk form, eller i en annan form, i praktiskt tillstånd. Slutligen också att man har klart för sig att ”utdragandet” av vissa av marxismens principer ur Marx' och hans efterföljares verk (i synnerhet när de finns där i praktiskt

tillstånd) förutsätter ett utvecklingsarbete som ibland måste ta formen av ett kritiskt *korrigeringsarbete*.

2. Men allt detta gäller bara de marxistiska klassikernas *teoretiska* arbeten. Nu måste vi ta upp något annat: marxismens *praktiska* arbeten, dvs. klasskampens organisationer, som är resultat av en förening av den marxistiska teorin och arbetarrörelsen, dessa organisationers politiska praktik och deras resultat.

Vi har visat att de marxistiska principerna kan existera ”i praktiskt tillstånd” i marxismens *teoretiska* arbeten. Nu gäller det att visa att de också kan existera ”i praktiskt tillstånd” i marxismens *praktiska* arbeten.

De kommunistiska partiernas politiska praktik kan i själva verket innehålla vissa marxistiska principer eller vissa av deras teoretiska konsekvenser i praktiskt tillstånd vilka man inte kan återfinna i de existerande teoretiska analyserna. Ur själva det *teoretiska innehållets* synvinkel kan alltså klasskampens organisationers politiska praktik i vissa fall och på vissa punkter befinna sig *före* den existerande teorin. Ur den politiska praktiken kan man alltså ”dra ut” de teoretiska element som den innehåller och som befinner sig på ett mer avancerat stadium än den existerande teorin.

Naturligtvis gäller det inte vilken ”spontan” praktik som helst utan de revolutionära partiets praktik vilka grundar sin organisation och sitt handlande på den marxistiska teorin. Naturligtvis gäller det heller inte vilken som helst av dessa praktiker som ”grundats” på den marxistiska teorin utan en praktik som står i ett riktigt förhållande till den marxistiska teorin.⁶ Men detta dubbla förbehåll utgör ett revolutionärt partis politiska praktik, dess organisations struktur, dess mål, formerna för dess handlande, dess ledning av klasskampen, dess historiska resultat osv. — utgör de *förverkligandet* av den marxistiska teorin under bestämda reella-konkreta villkor. Liksom dessa principer är teoretiska om detta förverkligande är *riktigt*, producerar det oundgängligen resultat som har ett *teoretiskt* värde. Av dessa resultat är det somliga som representerar tillämpandet av teoretiska principer som redan är kända och redan formulerats av teorin; andra däremot kan representera nya teoretiska element, effekter eller rentav principer som inte förekommer i teorins dåvarande stadium. Under de förutsättningar vi nämnde är det på detta sätt som de marxistiska revolutionära partiernas politiska praktik *i praktiskt tillstånd* kan innehålla teoretiska element, effekter eller principer som ligger före den existerande teorin.

Det är därför som vi på frågan ”var finner vi marxismens principer?” kan svara: *samtidigt* i de marxistiska klassikernas *teoretiska* verk och i de kommunistiska partiernas *praktiska* verk.

Låt oss precisera vad som menas med de kommunistiska partiernas ”praktiska verk” eller politiska praktik.

Det kan vara *politiska* analyser av den konkreta situationen, *resolutioner* som fastställer partiets linje, politiska framställningar som definierar och kommenterar den, *slagord* som inregistrerar politiska beslut eller dra slutsatserna av dem. Det kan vara *aktioner*, det *sätt* på vilket de leds likaväl som de resultat som de uppnår. Det kan vara klasskampens *organisationsformer*, urskiljandet av dennas olika nivåer och av olika organisationer som svarar häremot. Det kan vara *metoder för ledningen* av

⁶ T.ex. andra Internationalens partiets politiska praktik i början av 1900-talet: dess mekanistiska, ekonomistiska och evolutionistiska förhållande till den marxistiska teorin är i allt väsentligt förfelat. Där finner man alltså inte positiva teoretiska effekter ”i praktiskt tillstånd”, utan negativa, regressiva effekter: en teoretisk undersökning av dem kan vara fruktbar, men bara om man uppfattar det som en undersökning av ett slags historisk patologi.

klasskampen och metoder för massornas enande, det sätt på vilket man löser problemen rörande förenandet av teorin och praktiken i partiet, mellan ledning och bas, mellan partiet och massorna osv. osv.

Det där är exempel på en rad olika *former* för kommunistpartiernas politiska praktik. Det är dessa former som i praktiskt tillstånd kan innehålla nya teoretiska element eller effekter och som kan ”förverkliga” och följaktligen producera principer som fortfarande saknas i själva teorin. Dessa nya teoretiska element bör man alltså inte bara söka i de politiska analyserna, besluten och framställningarna eller i företagna aktioner — utan också i klasskampens organisationsformer och i metoderna för dess ledning.

Låt oss ta ett exempel.

Det är normalt att man söker utvecklandet av marxismens teoretiska principer i Lenins *teoretiska* arbeten. Alla vet vad Lenin har gett arbetarrörelsen med sin teori om imperialismen. Men han har gett den ännu mer. Och om man vill söka efter de största *teoretiska* händelser som inträffat sedan Marx och Engels så är det inte så mycket i Lenins *teoretiska* texter som i hans politiska som man skall leta. Lenins djupaste och mest fruktbara teoretiska upptäckter innefattas framför allt i hans *politiska* texter, följaktligen i det som utgör ”sammanfattningen” av hans *politiska praktik*. Ett enda exempel: Lenins politiska texter (analyser av situationer och dess variationer, fattade beslut och analyser av deras effekter osv.) ger oss med bländande envishet och *i praktiskt tillstånd* ett *teoretiskt* begrepp av fundamental vikt: begreppet ”aktuellt ögonblick” eller *situation* (konjunktur). Detta begrepp (eller denna princip) som Lenin har skapat i ett marxistiskt partis handlande för att leda dess kamp är en marxistisk princip som är fullkomligt fundamental, inte bara för den historiska materialismen utan också (som vi strax skall visa) för den dialektiska materialismen: ändå förekom den inte uttryckligen formulerad i den existerande marxistiska teorin.

Minsta eftertanke gör oss i stånd att urskilja vad det är för något avgörande som detta nya teoretiska begrepp tillför oss. Det är inte bara så att det kastar ett skarpt ljus bakåt över det som är eget för den marxistiska historieteorin, över de former för *växlande dominans* inom den sociala strukturen på basis av bestämningen i sista hand genom ekonomin, och följaktligen över den historiska periodiseringen (detta krux för historikerna); det är inte bara så att det för första gången ger oss möjlighet att formulera en teori, dvs. ett verkligt tänkande, om den politiska handlingens möjlighet, ett handlande som äntligen befriats från ”frihetens” och ”fatalitetens” falska antinomier (dominansvariationernas ”spel” i de olika lägena), och om de reella förutsättningarna för den politiska praktiken genom att anvisa den dess objekt (styrkeförhållandena mellan de klasser som är invecklade i kampen i ”det aktuella ögonblicket”); det är inte bara så att det ger oss möjlighet att tänka de skilda nivåernas förbindelser med varandra vilkas förenade överbestämda effekter kan *utläsas* i situationen (konjunkturen); utan det ger oss också möjlighet att på ett konkret sätt ställa problemet om föreningen av teori och praktik, dvs. en av den dialektiska materialismens djupaste frågor, inte bara på den politiska praktikens område utan också på den teoretiska praktikens (ty det teoretiska läget bestämmer i sitt förhållande till det icke-teoretiska — främst då det politiska — läget det förbindelseled som ger oss möjlighet att tänka den teoretiska praktikens karaktär, i nödvändigheten av dess ”spel”).

Att en teoretiskt så fruktbar och viktig princip inryms i praktiskt tillstånd i Lenins politiska analyser och insatser mellan 1917 och 1923 är ett obestridligt faktum. Att denna princip har förblivit i praktiskt tillstånd utan att någon kommit på idén att ”dra ut” den ur Lenins politiska arbeten är tyvärr också ett faktum. Där fanns en teoretisk

skattkammare, inom räckhåll, i Lenins politiska arbeten: ingen ”upptäckte” den, och den har förblivit steril. Praktikens, och den politiska praktikens, officiellt proklamerade primat har inte inspirerat till systematiska forskningar i Lenins politiska verk. Visserligen har man dragit stora lärdomar av dem i kommunistpartiernas praktik. Men bortsett från Stalins *Om leninismens grunder* har man inte använt dem för något systematiskt teoretiskt arbete som gäller Lenins politiska principer. Ännu mindre har man använt Lenins politiska praktik för något systematiskt teoretiskt arbete rörande den historiska materialismens och den dialektiska materialismens teoretiska begrepp, dvs, rörande de viktiga teoretiska, ja t.o.m. filosofiska upptäckter som producerats av Lenins *politiska praktik*. Det är sant att på samma sätt finns det en hel rad teoretiska begrepp som förblivit i ”praktiskt tillstånd” i Marx' egna skrifter. Vad beror denna beklagliga situation på vars effekter vi nu så smärtsamt får uppleva? Utan tvivel på arbetarrörelsens brådskande politiska uppgifter: klassfienden har inte givit arbetarrörelsen någon tid för fredliga studier. Men det beror också på den föreställning som ”arbetarklassens intellektuella” har haft om marxismen, avskurna som de varit antingen från den reella praktiken eller från den praktik som producerade dess teori — och härigenom (trots deras politiska lojalitet) underkastade de borgerliga ideologierna, empirismen, evolutionismen, humanismen, pragmatismen, som de projicerade på de stora klassikernas texter liksom på arbetarrörelsens storverk. Hur det än är med den saken så pekar den här situationen på en bestämd uppgift för oss: att ur Marx, Lenin och de stora kommunistledarna dra ut inte bara vad de har sagt i sina teoretiska arbeten utan också vad deras politiska verk innehåller av teoretiska upptäckter. Det är en brådskande och angelägen uppgift.

De stora teoretiska tilldragelserna äger alltså inte alltid eller enbart rum i teorin: det händer att de äger rum också i *politiken* och att den politiska praktiken därför kan befina sig före teorin i vissa sektorer. Det händer att teorin inte lägger märke till dessa teoretiska tilldragelser som äger rum utanför dess erkända och officiella område fastän de i många avseenden kan vara avgörande för dess egen utveckling.⁷

Om vi — för att uppta en utomordentlig formulering som Georges Canguilhem använt om Galilei — förklarar att det utmärkande för teorin är att den ”säger sanningen” (*säga* i ordets strikta bemärkelse), isolerar den, definierar den, formulerar den och påvisar den med teoretiska argument, alltså i en *framställning* som är underkastad en rigorös ”framställningsordning” (som Marx ville), måste vi samtidigt konstatera att man kan ”vara i sanningen” utan att ändå vara i stånd att ”säga sanningen”. Denna distinktion kan ges en mycket vid tolkning: man ”är i sanningen” inte bara när man ”säger” den utan också när man producerar ett teoretiskt innehåll ”i praktiskt tillstånd”, utan att samtidigt producera dess adekvata teoretiska form, formen för att ”säga” den, formen för dess teoretiska framställning. Vi har sett att man också kunde vara i sanningen i själva *teorin* utan att därför säga sanningen. Sålunda finns den marxistiska filosofin i praktiskt tillstånd i *Kapitalet*: *Kapitalet* är i den marxistiska filosofin utan att därför ”säga” den, utan att producera den rigorösta framställningen av den. Vi har just sett att man på samma sätt kunde ”vara i sanningen” i den politiska praktiken utan att därför ”säga” denna sanning, i den strikta bemärkelsen ge en teoretisk framställning därav.

Detta att det är möjligt att vara i sanningen utan att säga sanningen, distinktionen mellan ett teoretiskt innehåll i praktiskt tillstånd och ett teoretiskt innehåll i teoretiskt

⁷ Det är säkert (för att ta ett annat exempel) att den marxistiska teorin inte har dragit ut så mycket som den borde ur den dialektik mellan teori och praktik och mellan ledning och massor som finns inrymda i Lenins beslut att återuppta slagordet ”sovjeterna”; inte heller av hans analyser av den revolutionära periodens övergångsstadier.

tillstånd, alla dessa satser är inte bara kommoditeter eller konstgrepp som hänger ihop med en *retorik* för framställningen: de är satser som direkt har att göra med marxismen själv eftersom de tar upp frågan om förhållandet mellan teorin och praktiken, eftersom de hävdar ”praktikens primat” både i teorin och i praktiken och också — vilket är av synnerligen stor vikt — därför att de visar på de variationer som detta förhållande kan uppvisa mellan de två ytterligheterna felaktigt förhållande och riktigt förhållande.

Ty om det är sant att ett nytt teoretiskt innehåll kan existera i praktiskt tillstånd i den marxistiska teorin eller i kommunistpartiernas praktik så är det ju inte sant att allt som existerar i ”praktiskt tillstånd” har ett teoretiskt värde. Det är inte sant att man är i sanningen bara därför att man är i ”praktiken”, liksom det heller inte är sant att man är i sanningen bara därför att man bestämmer sig för att ”säga” den, dvs. bara därför att man ger en framställning med ”teoretisk” framtoning, att man ”gör” teori. I så fall — det sade redan Feuerbach — skulle alla pratmakare vara tänkare. Man kan alltså ”göra” dålig praktik precis som man kan ”göra” dålig teori. Både när det gäller praktiken och när det gäller teorin så har vi ju ett känt exempel som Lenin öppnat våra ögon för: andra Internationals teoretiska och politiska revisionism.

Men just detta exempel ställer oss åter inför detta sista teoretiska problem: vilka är de villkor som måste iakttas såväl i marxismens teoretiska praktik som i dess politiska praktik för att vi skall kunna försäkra oss om en *riktig förening* mellan teori och praktik, dvs, för att säkra denna förening mot de avvikelser som den är utsatt för? Svaret på den frågan måste utgå från en *generell* teori om föreningen av teori och praktik, både på den teoretiska praktikens område och på den politiska praktikens, och från en teori om dessa två områdens *förbindelser*: en sådan teori kan bara vara *generell* om den i sig innefattar en teori om ytterlighetsfallen av variationen av denna förening (felaktig förening, riktig förening). Inför uppgiften att ställa och lösa detta svåra och angelägna problem är vi inte längre utan vapen: vi förfogar över kommunistpartiernas hela erfarenheter av ideologisk kamp (Engels' och Lenins kamp mot den teoretiska dogmatismen och revisionismen) och av politisk kamp (kampen mot den politiska dogmatismen och revisionismen). Också där förfogar vi utan minsta tvivel över en erfarenhet som i praktiskt tillstånd innehåller historiska lärdomar av allra största teoretiska räckvidd. Det är bara att sätta igång att arbeta.

I detta arbete kommer resurserna att visa sig oändligt överlägsna svårigheterna.

Översättning av Roger Fjellström och Jan Stolpe

Denna artikel publicerades först i *La Pensée* april 1967. Den tillhör en av de få artiklar Althusser publicerat efter *Lire Le Capital*, och en av de få som diskuterar vetenskapsteoretiska problem. Mycket av det Althusser tänkt och skrivit om, framför allt rörande den historiska materialismen och andra filosofiska problem, antyds endast eller förutsätts bekant.

Litteraturhänvisningar:

Louis Althusser, [För Marx](#), Cavefors 1968 (fr. titel *Pour Marx*), publicerades 1965, innehåller en samling artiklar från 1960 till 1965.

Presentation de l'étude de P. Machery: La philosophie de la science de Georges Canguilhem, épistémologie et histoire des sciences, La Pensée No 113, 1964;

Freud et Lacan, La nouvelle critique No 161-162, 1964-1965;

Du Capital à la philosophie de Marx, i Lire Le Capital I, Maspero, Paris 1965;

L'objet du Capital, i Lire Le Capital II, Maspero, Paris 1965;

Matérialisme historique et matérialisme dialectique, Cahiers Marxistes-Leninistes No 11, avril 1966;
Sur le travail théorique, La Pensée No 132, 1967;
Sur le contrat social (les décalages), Cahiers pour l'Analyse No 8, 1967;
La philosophie comme une arme de la révolution, La Pensée, avril 1967.

Arbeten av elever och anhängare till Althusser som diskuterar eller på ett eller annat sätt tillämpar A:s idéer:

Alain Badiou: *L'autonomie du processus esthétique*, Cahiers Marxistes-Leninistes No 12-13 1966;

Le (re)commencement du matérialisme dialectique, Critique mai 1967.

Etienne Balibar: *Les ideologies marxistes de l'alienation*, Clarté No 59, janvier 1965;

Sur les concepts fondamentaux du matérialisme historique, Lire Le Capital II (1965);

Marxisme et linguistique, Cahiers Marxistes-Leninistes No 12-13, 1966.

Roger Establet: *Présentation du plan du 'Capital'*, i Lire Le Capital I (1965);

Culture et ideologie, Cahiers Marxistes-Leninistes No 12-13 1966.

Pierre Machery: *La philosophie de la science de G. Canguilhem, épistémologie et histoire des sciences*, La Pensée No 113, 1964;

A propos du processus d'exposition du Capital, Lire Le Capital I (1965);

A propos de l'amour de l'art, Cahiers Marxistes-Leninistes No 12-13, 1966;

Pour une théorie de la production littéraire, bok utgiven hos Maspero, Paris 1967.

Nicos Poulantzas: *Vers une théorie marxiste*, Les temps modernes mai 1966, No 240;

La théorie politique marxiste en Grande-Bretagne, Les temps modernes mars 1966, No 238;

Le politique et la lutte des classes; de l'État capitaliste, 1968 hos Maspero.

Jacques Rancière: *Le concept de critique et la critique de l'économie politique des Manuscrits de 1844 au Capital*, Lire Le Capital I (1965).

Ett urval framställningar och diskussioner av Althusserns teorier:

Jean-Marie Auzias: kap. *Althusser, marxisme et structuralisme* i boken "Clefs pour le structuralisme" Seghers, Paris 1967 (en rel. överskådlig om än ytlig och osystematisk översikt).

A. Badiou: *Le (re)commencement du matérialisme dialectique*, Critique mai 1967 (delvis komplicerad framst. som dock räknas som en av de bästa)

Jean Conilh: *Lecture de Marx (Louis Althusser)*, Esprit No 5, 1967 (en elementär och översiktlig presentation)

Roger Fjellström: *Louis Althusser, en marxistisk filosof: produktionens teori och strukturell kausalitet*. Filosofiska meddelanden Nr 21 1968 (försök till systematisk framställning av Althusserns teorier samt kritisk diskussion)

Althusser och kunskapsproduktionens teori, Komma, Nr 3, 1968 (framför allt framställning av och diskussion om Althusserns kunskapsteori)

André Glucksmann: *Un structuralisme ventriloque*, Les temps modernes mars 1967, No 250 (rel. utförlig, men flera mindre väsentliga punkter i A:s teorier tas här upp)

Lucien Goldmann: *Structuralisme, marxisme et existentialisme*, L'homme et la société No 2, 1967 (ger en slags sociologisk tolkning av strukturalismens betydelse, samt anför viss kritik)

- Henri Lefèbvre: *Sur une interprétation du marxisme*, L'homme et la société No 4, 1967
(mest allmänt skäll, dock viss teoretisk kritik)
- N. Poulantzas: *Vers une théorie marxiste*, Les temps modernes maj 1966, No 240
(tämmligen svår men rel. bra)
- Jean Pouillon: *Du côté de chez Marx*, Les temps modernes mai 1966, No 240
(behandlar A:s position och begr. överbestämning)
- Robert Paris: *En deça du marxisme*, Les temps modernes mai 1966, No 240 (kritik av
A:s tes om förhållandet mellan Marx — Hegel)
- Jacques Texier: *Un Marx ou deux?* Les temps modernes juillet 1967, No 254 (kritik
av tesen om Marx' ”coupure épistémologique”)